

Grote Verzoendag!

Verzoening! (2)

Preek over Leviticus 16 (ds. Jos Douma)

*Eenmaal per jaar moet voor de Israëlieten
verzoening bewerkt worden voor al hun zonden.
(Leviticus 16:34b)*

Ik wil beginnen met een uitspraak van de vrouw van de Joodse schilder Marc Chagall: 'Christenen hebben helemaal geen vrees voor God. Ze lachen zelfs op *Jom Kippoer*.'

In een boekje schrijft zij over de herinneringen aan de joodse feesten zoals ze die in haar jeugd meemaakte. *Jom Kippoer* (Hebreeuws voor Dag van Verzoening) is een van die Joodse feesten. Het is zelfs het grootste feest, de heiligste dag van het jaar. Een ernstig gebeuren is het, vol van de heiligheid van God.

Maar wat weten we daar als christenen eigenlijk van? Heeft het ons nog wat te zeggen, dat feest van het oude Israël, dat feest dat door Joden ook nu nog jaarlijks wordt gevierd? In 2008 zal het feest van Grote Verzoendag worden gevierd op donderdag 9 oktober. Ik denk dat het voor de meeste christenen volstrekt onopgemerkt voorbij zal gaan.

Het lijkt me boeiend om ons eens af te vragen of die uitspraak van de vrouw van Marc Chagall ons niet iets te zeggen heeft, omdat het iets aangeeft van de grote betekenis van deze dag voor haar en de grote onkunde over die dag bij christenen:

'Christenen hebben helemaal geen vrees voor God. Ze lachen zelfs op *Jom Kippoer*.'

--

Wat mij bij het lezen van Leviticus 16 het meest opvalt, dat is die bok, die zondebok. We kennen die bok nog wel een beetje uit ons dagelijkse taalgebruik. Als we iemand een zondebok noemen, bedoelen we iemand die altijd de schuld krijgt. Dat komt dus uit de Bijbel vandaan. De zondebok uit Leviticus 16 naar Azazel wordt gestuurd. Wie is dat? Wat is dat? En dat ritueel van die handoplegging waarbij alle wandaden, vergrijpen en zonden van de Israëlieten openlijk worden uitgesproken en op die bok worden gelegd – dat moet een enorme waslijst zijn geweest – dat boeit me. En daar wil ik straks ook meer over zeggen. Maar we moeten om dat goed te kunnen pakken eerst een wat langere aanloop nemen.

Want *Jom Kippoer* (de tiende dag van de zevende maand) komt niet uit de lucht vallen. Het begint al op *Rosj Hasjana*, het Joods Nieuwjaarsfeest (de eerste dag

van de zevende maand). En ik wil graag een tijdgenote aan het woord laten om iets te vertellen over hoe zij als Joodse aankijkt tegen deze feesten. Het is Eline Walda die op haar Volkskrantweblog regelmatig schrijft over de Joodse spiritualiteit. Het kan ons helpen om niet van een afstandje te kijken naar al die interessante gegevens over *Jom Kippoer* in Leviticus 16, maar om het als het ware van binnenuit mee te maken.

Op *Rosj Hasjana*, Joods Nieuwjaar, dat in weinig lijkt op het knalfeest met vuurwerk, champagne en oliebollen dat Oudejaarsavond is, worden alle mensen beoordeeld. Als rechtvaardige, of als doorgewinterde slechterik, of – in de meeste gevallen – als twijfelgeval. Pas op *Jom Kippoer*, de heiligste en meest spirituele dag van het joodse jaar, wordt het oordeel verzegeld. Daartussenin liggen de tien dagen van inkeer. Dagen waarin we nog de tijd hebben, het oordeel te beïnvloeden. Dagen waarin we dingen recht kunnen zetten, ruzies bijleggen, het goedmaken met mensen om ons heen die we gekwetst en pijn gedaan hebben. *Kiss & make up*. En dingen anders te gaan doen. Pas als we dat gedaan hebben is het tijd om het goed te maken met G'd.

Op *Jom Kippoer* doen we er alles aan om even los te komen van onze aardse besognes. Het hele jaar door bewaren we een wankel evenwicht tussen het fysieke van ons lijf en het spirituele van onze ziel. Op *Jom Kippoer* wordt alles wat met het lichaam te maken heeft voor ruim een dag zoveel mogelijk losgelaten en het spirituele zoveel mogelijk omarmd. Deze dag gaat het om spirituele dingen. Niet werken, niet eten, niet drinken, niet douchen, niet scheren, niet vrijen, geen make-up, geen parfum, niet roken.

In plaats daarvan gaan we naar sjoel, zeggen gebeden en vragen vergeving. Het is een heel solidair gebed. We vragen niet alleen vergeving om wat wij persoonlijk hebben gedaan, maar ook voor wat anderen hebben gedaan. "We zijn schuldig, we zijn ontrouw geweest, hebben gestolen, hebben lastertaal gesproken, wij hebben verkeerd gehandeld, we hebben slechte dingen gedaan ...".

Zo wordt er op Grote Verzoendag gevast en je belooft, alles anders en beter te gaan doen. De hele dag concentreer je je op je relatie met G'd. En dan, aan het eind van Grote Verzoendag, begin je met een schone lei.

--

Daar gaat het dus naartoe: met een schone lei opnieuw beginnen. En daar hebben we allemaal vaak behoefte aan. In onze relaties begrijpen we elkaar soms zo verkeerd, we ontwikkelen zo gemakkelijk misvattingen over elkaar. We hebben onze vooroordelen, we kwetsen elkaar en we weigeren soms om er voor de ander te zijn. En ook in onze relatie met God is er vaak weer de lauwheid, het gebrek aan openheid en eerlijkheid, de onheiligheid. We zetten Hem niet echt op de eerste plaats. Niet het verlangen om Christus te kennen maar het verlangen om zelf gezien te worden stempelt onze dagen. En als je dat tot je door laat dringen, kan dat zwaar op je drukken. En dan heb je behoefte aan vergeving, aan verzoening.

Moet u nu ook ergens aan denken? Aan iets wat als een last op je drukt? Iets verkeerd wat je zei (je kunt je tong er wel afbijten)? Een onhandige actie waarmee je een ander hebt gekwetst? Een verborgen zonde? ... God komt ons daarin tegemoet met zijn verzoening. Als christenen mogen we elkaar dan altijd opnieuw wijzen op het bloed van Jezus en op het kruis waaraan hij is gestorven. Maar de werkelijkheid daarvan kunnen we misschien weer beter tot ons door laten dringen via Leviticus 16. Ik wil er drie momenten uit naar voren halen. Het is een beschrijving van een vrij complex verzoeningsritueel, maar er zijn drie kernmomenten.

Want die verzoeningsrite wordt voltrokken met het oog op:

1. de hogepriester: Gods dienaars moeten rein zijn (vers 3-6);
2. de heilige ruimte: Gods ruimte moet rein zijn (vers 16, 18-19);
3. de Israëlieten: Gods kinderen moeten rein zijn (vers 21-22).

1. De hogepriester: Gods dienaars moeten rein zijn

We beginnen met de hogepriester. Het staat er even zo kort en zakelijk in vers 1: 'Na de dood van de twee zonen van Aäron die stierven toen ze in de nabijheid van de HEER kwamen...' – Wat is er gebeurd? Leest u het thuis maar eens na in Leviticus 10. Maar hier wordt wel direct het hoofdthema aangeroerd: je kunt niet zomaar in de nabijheid van de HEER komen. Gods reinheid en onze onreinheid vloeken met elkaar. Gods heiligheid en onze onheiligheid kunnen niet met elkaar worden verbonden. Maar het goede nieuws is dat God zelf ervoor zorgt dat het toch weer kan: in zijn heilige nabijheid komen.

En dan gaat het over de heilige ruimte achter het voorhangsel (vers 2). We kennen het als het midden van de tabernakel en de tempel: het heilige der heiligen. Daar woont God op aarde. Daar mag dus niemand komen, want anders zou je sterven. Alleen de hogepriester, Aäron, alleen hij mag er komen, één keer per jaar, op *Jom Kippoer*. En het is juist op die plaats waar niemand komen mag dat de ark zich bevindt met daarop de verzoeningsplaat. Het geheim van de verzoening bevindt zich dus in het heilige der heiligen. Het ligt niet op straat, maar bevindt zich in het hart van de tabernakel, in het hart van God.

Eén keer per jaar mag de hogepriester er komen. Maar niet zomaar. Er moet heel wat voorbereidend werk gebeuren. Hij moet een stier en een ram offeren voor zichzelf en zijn familie. En hij moet zorgvuldig op zijn kleding letten. Normaal gesproken is de kleding van de hogepriester indrukwekkend om te zien. De prachtigste kleuren. Maar op *Jom Kippoer* moet hij in linnen gekleed gaan, hetzelfde linnen dat de gewone priesters aan hebben. Heel sober dus. Het heilige linnen staat voor nederigheid, totale eenvoud. Want hij heeft zelf niets in te brengen bij God. Sterker nog: voordat hij voor het volk dienst kan doen, moet hij eerst voor zichzelf offeren, eerst heilige linnen kleding aantrekken, eerst zich met water wassen.

Gods dienaar, de hogepriester, moet dus rein zijn. Hij kan niet zeggen: 'Ik ben nu eenmaal tot hogepriester aangesteld en op basis van dat ambt kan ik zomaar bij God binnenlopen.' Nee, hij moet helemaal rein zijn, anders kan hij zijn dienst

niet verrichten. Eerst zelf in het reine komen met God en pas daarna het volk daarin voorgaan.

Daarvan gaat denk ik een sterk appèl uit op ambtsdragers in de kerk. Ook op mij dus als voorganger. Als je geroepen wordt om in de gemeente voor te gaan als predikant, of als ouderling of diaken, dan is het gevaar zo groot dat je steeds naar de gemeente kijkt, hoe zij het doen. Leviticus 16 leert me om ook echt weer naar mezelf te kijken en me af te vragen: Ben ik zelf rein? Ben ik onverdeeld toegewijd aan de HEER? Leef ik zelf vanuit de verzoening? Besef ik dat mijn zuiverheid van belang is voor de zuiverheid van de gemeente?

Ik moet denken aan een zin die ik in het verleden vaak hoorde in het consistoriegebed, het gebed door de kerkenraad voordat de dienst begint. Deze zin: 'Wilt u de predikant kracht geven om het Woord zuiver te verkondigen.' Ik geloof dat het beter zou zijn om dit te bidden: 'Wilt u de predikant zuiverheid geven om het Woord krachtig te verkondigen.' Zuiverheid van leer is één ding, zuiverheid van leven en reinheid van hart is iets anders. En het laatste is in de gemeente van Christus belangrijker.

Zuiverheid en reinheid ontstaan daar waar we oog hebben voor Gods heiligheid, die het niet kan hebben dat we iets anders in ons leven heiliger vinden dan Hij. Niet ons verlangens of onze ideeën of onze ambities of onze naam mogen heiliger zijn dan Hij. Hij moet voor ons de Heilige zijn. Dan kunnen we in zijn nabijheid komen.

2. De heilige ruimte: Gods ruimte moet rein zijn

We gaan nu letten op de heilige ruimte. Ik moet veel laten liggen in deze preek omdat er in Leviticus 16 zo heel veel aan de orde komt waarin we ons zouden kunnen verdiepen, maar ik weet me gesteund door wat er in Hebréeën 9 staat, waar ook een korte beschrijving wordt gegeven van de tabernakel en alles wat zich daar bevindt en wat daar gebeurt. En dan staat er: 'Op dit alles kunnen wij nu niet in detail ingaan' (Hebréeën 9:5). Een heerlijk nuchter zinnetje in de Bijbel. Dat gevoel heb ik dus ook. 'Op dit alles kunnen wij nu niet in detail ingaan.' Dat is trouwens ook een uitnodiging aan u om het thuis wel te doen: Leviticus 16 lezen en Hebréeën 9 ernaast.

Ik maak daarom nu met een door Hebréeën 9 vers 5 gereinigd geweten een flinke stap in Leviticus 16, naar vers 16. Want het valt me daar op dat de verzoeningsrite 'aan de heilige ruimte' wordt voltrokken. Niet alleen de hogepriester moet rein gemaakt worden, dat geldt ook voor de heilige ruimte, de tabernakel en alle voorwerpen die daar waren. Want die ruimte was blijkbaar onrein doordat er onreine mensen waren geweest, mensen die gezondigd hadden en die daarvoor nog geen verzoening hadden ontvangen.

Het komt allemaal erg nauw in de dienst aan God. En je ziet het in Leviticus 16 allemaal gebeuren. Er wordt bloed gesprenkeld, op de verzoeningsplaat en zevenmaal wat bloed op de grond ervoor. Twee keer gebeurt dat (vers 14-15): eerst met het bloed van de stier en dan met het bloed van de bok. En dat wordt vervolgens herhaald in het voorste deel van de ontmoetingstent en ook nog weer

buiten in de omheinde ruimte voor de tent. Lees maar mee in vers 18-19: 'Hij moet wat bloed van de stier en van de bok aan de horens van het altaar strijken, en vervolgens met zijn vinger het altaar zevenmaal met het bloed besprenkelen. Zo reinigt hij het van de onreinheid van de Israëlieten en heiligt hij het weer.'

Ik ben daar ook wel van onder de indruk, al deze rituelen die duidelijk maken dat ook de ruimte waarin Gods kinderen hun HEER dienen rein en heilig moet zijn. Maar wat moeten we daar nu vandaag mee? Aan de ene kant kunnen we zeggen: het was allemaal maar een zinnebeeld waarbij alles verwees naar de verzoening die in Christus gekomen is. Zo hoeft het dus niet meer. Maar aan de andere kant denk ik ook wel eens: zou het ons ook niet geweldig helpen om een geheiligde en gewijde ruimte te hebben waar we Gods heiligheid ervaren? Zouden we onze gebouwen niet moeten reinigen? Er zijn wel kerkgenootschappen die als ze een nieuwe hebben gebouwd of als hun kerk verbouwd is deze inwijden en als het ware schoon-bidden. Dat hebben we met de Fonteinkerk niet gedaan. De ene dag klonken er bij wijze van spreken nog de vloeken van de bouwers en de andere dag werd er gezongen tot Gods eer. Ik weet het: we zijn niet afhankelijkheid van de reinheid of heiligheid van een gebouw zelf. Maar is onze omgang met gebouwen en ruimtes niet wat al te sober en zakelijk geworden? Het gaat wel om ruimtes waar we de heilige God ontmoeten, die in Jezus onze Vader is.

In elk geval laat de noodzaak van het reinigen van de ontmoetingstent ook zien dat heel die offerdienst kwetsbaar was. Als de heilige ruimte niet zou worden gereinigd, was het met de offerdienst gedaan, kon er geen verzoening meer plaats vinden. En dan wordt ook weer volkomen helder dat het offer van Jezus Christus vele malen volmaakter was.

3. De Israëlieten: Gods kinderen moeten rein zijn

En dan pas komen we bij de mensen uit om wie het uiteindelijk gaat. Eerst moest de hogepriester rein zijn, vervolgens de heilige ruimte en nu kan de verzoeningsrite worden voltrokken aan Gods kinderen. We concentreren ons nu even op die bok. Want dat is toch wel heel boeiend wat daar gebeurt (vers 21-22).

'Hij legt dan zijn beide handen op de kop van de bok' – het lijkt wel of hij de bok zegent, maar het tegendeel is het geval: de vloek van de zonde wordt op de kop van de bok gelegd – 'en spreekt alle wandaden en vergrijpen van de Israëlieten openlijk uit, alle zonden die ze hebben begaan'. – Hoe moeten we ons dat voorstellen? Worden alle zonden en vergrijpen een voor een genoemd? Dat wordt dan een heel erg lange waslijst. In ieder geval vindt er een schuldbelijdenis plaats. In de boeken van het Jodendom vinden we bijvoorbeeld dit gebed:

O God, uw volk, het huis van Israël, heeft gezondigd, zij hebben ongerechtigheid bedreven en zij hebben tegen U overtreden.

Wat er ook precies gezegd is, het gaat zo verder: 'Zo legt hij alle zonden op de kop van de bok. Daarna moet hij het dier de woestijn in sturen, onder de hoede

van iemand die daarvoor is aangewezen. De bok neemt alle zonden van het volk met zich mee, naar een verlaten gebied.' De woestijn in dus, al die zonden. De woestijn is de plek van de onvruchtbaarheid, van dorheid en droogte, ja van de dood.

Eerder in Leviticus 16 stond dat de bok naar Azazel moest worden gestuurd (vers 8-10). Wie is dat, Azazel? Daar hebben vele uitleggers zich het hoofd over gebroken. Waarschijnlijk is het een of andere woestijngod geweest, een demon, aangebeden door primitieve semitische stammen. En als zodanig ook bekend aan de Israëlieten. Maar het gaat hier zeker niet om een soort offer aan Azazel. Het gaat erom dat de zonden van de Israëlieten worden verwijderd, dat ze ver weg worden gedaan. Laat de demonen zich maar bezig houden met die zonden. Dat is voor hen volkomen vertrouwd terrein. Het ging er dus ook niet om dat die bok zou sterven. Die kon waarschijnlijk ook wel in leven blijven in de woestijn. Het ging erom dat de zonden echt ver weg werden gedaan: weggezonden naar het uiteinde van de woestijn, dat dorre, doodse land waar niets tot bloei kan komen. Dat van God verlaten land waar ook God niet wilde zijn. Voor hem bestonden de zonden niet meer.

--

De dag waarop dit gebeurde was een zeer heilige dag voor de Israëlieten. Het was de enige verplichte vastendag voor het volk. Een dag dus van onthouding, er werden geen bezigheden verricht, in volstrekte rust doorgebracht (29-31). Waarom? Omdat die verzoening uiteindelijk volledig buiten ons om tot stand komt. Wij kunnen niets anders doen dan met lege handen toekijken: tot rust komen terwijl God het werk doet. Wij kunnen de verzoening voor onze zonden niet zelf tot stand brengen. Dat kan alleen de ontzagwekkende God. En Hij doet het ook! Heel dat verhaal van Leviticus 16 maakt dat duidelijk.

Wij staan aan de zijlijn als het gaat om verzoening. Dat is een redelijk aanstootgevende gedachte die hoort tot de kern van het christelijke geloof. Want het zit diep in ons dat we het zelf willen doen. 'Als ik een fout heb gemaakt wil ik er graag zelf voor boeten. Ik wil graag serieus genomen worden, ook in mijn fouten.'

God neemt ons serieus! En Hij weet dat het onmogelijk is om zelf onze zonden uit te boeten. En Hij zegt tegen ons: 'Begin er niet aan.' En daarom geeft Hij de verzoeningsrite van *Jom Kippoer*. En als we alles aandachtig op ons in laten werken, dan worden onze ogen als vanzelf getrokken naar het kruis van Jezus Christus. Hij is de hogepriester, in dat heilige linnen. Hij is de bok, het lam dat de zonden van de wereld wegneemt. Het is zijn bloed waardoor er eeuwig verzoening komt.

En zo leert *Jom Kippoer* ons om stil te worden van ontzag voor de levende God. Zonder Jezus kunnen we niet in zijn nabijheid komen. Wij kunnen alleen met God leven als Christus in het midden is: tussen God en mij in. En zo kunnen we ook alleen met elkaar leven als Christus in het midden is: tussen jou en mij in.

Als we nadenken over verzoening, als we de weg van de verzoening proberen te gaan, dan moet Christus in het midden zijn. Hij is het verborgen middelpunt van

Leviticus 16. En het moet weer heel diep in ons hart doordringen dat het christelijke geloof helemaal van zijn kracht ontdaan is als deze Christus niet in het midden is.

Wilt u met God leven? Wilt u God kennen? Wil u God liefhebben? Laat Christus tussen Hem en u instaan!

Wilt u met de ander, uw naaste leven? Wilt u de ander kennen? Wilt u de ander liefhebben? Laat Christus tussen de ander en u instaan!

Dat betekent dat we nooit buiten Christus om, dat we nooit met een boog om Christus heen werkelijk een relatie kunnen hebben met de ander, een relatie gebaseerd op verzoening. En als we misschien worstelen met relaties die stuk zijn, met conflicten, stel dan deze vraag: staat Christus in het midden? Probeer ik door Christus heen bij de ander te komen? Wil ik door de ogen van Christus heen naar de ander kijken? En als je antwoord nee is, dan is het belangrijk om eerst ook zelf weer met God verzoend te worden en te ervaren wat het is om door Hem volkomen aanvaard te worden omdat al je zonden verzoend zijn door Jezus.

Laat elk goede voornemen om het beter te doen, gekleurd worden door Christus. Laat elke berouw in je hart over een zonde die je hebt gedaan, worden aangeraakt door Hem. Laat Hij in het midden mogen zijn. In het midden! Niet aan de zijlijn. Niet aan de kant. Jij aan de zijkant, Hij in het midden. En er zal vrede komen, en vreugde, een nieuw begin, een schone lei.

--

De vrouw van Marc Chagall zei: 'Christenen hebben helemaal geen vrees voor God. Ze lachen zelfs op *Jom Kippoer*.' Ik denk dat *Jom Kippoer* ons moet leren om te willen groeien in ontzag voor Gods heiligheid. Maar tegelijk mogen we lachen, juist vanwege de *Jom Kippoer* op Golgotha, juist vanwege de opluchting van de verzoening, juist vanwege Christus die in het midden is.

Heilige God, we komen voor uw troon, in het heilige der heiligen, en we buigen ons vol ontzag voor u neer. We beseffen dat we zonder Christus verloren mensen zouden zijn vanwege onze zonden en overtredingen. We voelen het aan hoe onmogelijk het is om buiten Hem om in uw heilige aanwezigheid te komen. Maar we danken U dat er een grote Jom Kippoer is geweest toen Jezus stierf op Golgotha. We danken U dat er een nieuw begin is gekomen en dat we telkens met een schone lei kunnen beginnen en opgelucht kunnen ademen omdat al onze zonden zijn verzoend door het bloed van Christus. Maak ons aan het lachen, HEER, alle dagen van ons leven. En geef dat die gulle lach ons ook helpt om met elkaar te leven, om verzoening te zoeken waar conflicten zijn of waar de zonden van onszelf of van de ander een open relatie in de weg staan. Heer Jezus, wilt U steeds in het midden zijn. Amen.

Handreiking voor de liturgie

Kerkboek Gezang 171:1,2,3 *Wees stil voor het aangezicht van God*

Het evangelie van Gods wet

Kerkboek Gezang 89:3 *Heer, verzoener van mijn zonden*

Schriftlezing: Leviticus 16

Psalm 32:1,2,5

Preek

Gebed

Psalm 51:4,6,7

Voorbeden

Collecte

Psalm 40:3,4